

ژئوپلیتیک مرزهای شرقی ایران

جلد اول:
افغانستان

دکتر محسن جان پرور

مرکز تحقیقات و مطالعات فرماندهی مرزبانی ناجا

ژئوپلیتیک مرزهای شرقی ایران؛ جلد اول: افغانستان

مؤلف: دکتر محسن جان پرور

ویراستار علمی: دکتر حسین مختاری هشی

ویراستار ادبی: دکتر مژگان اصغری طرقي

ناشر: مرکز تحقیقات و مطالعات کاربردی فرماندهی مرزبانی ناجا

چاپ اول: ۱۳۹۷

شمارگان: ۲۰۰ نسخه

قیمت: ۲۵۰۰۰ ریال

لیتوگرافی چاپ: سه اف

نشانی انتشارات: تهران، پادشاه بزرگراه شهید خرازی، خیابان شهید جدی اردبیلی، بعد از مجتمع الغدير،

فرماندهی مرزبانی ناجا، مرکز تحقیقات و مطالعات کاربردی - ۸۱۸۳۰۷۴۴

سرشناسه: جان پرور، محسن، ۱۳۶۲ -

عنوان و نام پدیدآور: ژئوپلیتیک مرزهای شرقی ایران / حسن جان پرور.

مشخصات نشر: تهران: نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران، ستاد فرماندهی مرزبانی ناجا، مرکز تحقیقات و

مطالعات کاربردی، انتشارات مرزبانان، ۱۳۹۷

مشخصات ظاهری: ۲۰۵ ص شابک: ۹۷۸-۶۰۱-۷۵۵۰-۰۰۶

وضعیت فهرست نویسی: فیا یادداشت: کتابنامه

مندرجات: ج. ۱. افغانستان. - موضوع: افغانستان -- سیاست و حکومت

موضوع: Afghanistan -- Politics and government

موضوع: افغانستان -- جغرافیا Afghanistan -- Geography

موضوع: افغانستان -- اوضاع اقتصادی موضوع: Afghanistan -- Economic conditions

موضوع: افغانستان -- تاریخ موضوع: Afghanistan -- History

شناسه افزوده: نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران. ستاد فرماندهی مرزبانی ناجا. مرکز تحقیقات و مطالعات

کاربردی. انتشارات مرزبانان

رده بندی کنگره: ۳۶۱DS/ج ۲۲ ۱۳۹۶ رده بندی دیویی: ۹۵۸/۱۰۳

شماره کتابشناسی ملی: ۴۹۹۵۴۵۵

پیشگفتار

بارخدا یا! بر محمد و آل محمد درود فرست و مرزهای مسلمین را به عزت خود حفظ فرما! نgebانانش را به توانگری خویش یاری فرما و کرم بی‌کرات را شامل حال آنان قرار داده و شمارشان را افزون و سلاحشان را نافذ گردان!

کشور عزیزمان، ایران همواره در طول تاریخ، دستخوش تحولات گوناگون بوده و این تحولات، علل و عوامل مختلفی داشته است که ازجمله آنها می‌توان هجوم بیگانگان، اختلاف دین هیئت حاکم و گاه بی‌توجهی به خواسته‌های ملت را ذکر کرد.

صاحب‌نظران در حوزه مسائل امنیتی و سیاسی با وجود کارکردهای نظامی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و غیره که برای مرزها قائل‌اند، مهم‌ترین و پایدارترین نقش مرز را کارکرد امنیتی آن، یعنی ایجاد مبادی در برابر تحرکات انسانی و کالا می‌دانند؛ بر این اساس، دولتمردان می‌کوشند تا حد ممکن، رزمای کشورشان جز در گذرگاه‌های توافق‌شده و مجاز، نفوذناپذیر باشد تا حاکمیت سرزمینشان - دشمنان نشود و امنیت کشورشان در ابعاد مختلف آسیب نبیند.

در این میان، افغانستان با توجه به دارا بودن مرز طولانی با جمهوری اسلامی ایران و نیز وجود داشتن مسائل و مشکلاتی همچون فقر و محرومیت مرزنیسان این کشور، بی‌ثباتی سیاسی، فرقه‌گرایی، تنش‌های سیاسی پی‌درپی، و گسترش یا متن فضای هرج و مرج و بی‌قانونی، حضور گروهک‌های تروریستی همچون داعش و طالبان، فعالیت باندهای سازمان‌یافته مواد مخدر، تردهای غیرقانونی اتباع مهاجر، وجود انبوه گروهک‌های تکفیری، و همچنین حضور قدرت‌های فرامنطقه‌ای و ناتو در این کشور، انبوه منطقه‌های بحران‌خیز و آسیب‌پذیر برای کشورمان محسوب می‌شود.

مرکز تحقیقات و مطالعات کاربردی فرماندهی مرزبانی ناجا در راستای تحقق یافتن راهبردهای سردار فرمانده محترم مرزبانی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران (ارتقا و آمادگی عملیاتی یگان‌ها و...) با همکاری اداره تحقیقات کاربردی ف.مرزبانی استان خراسان رضوی و استادان دانشگاه فردوسی مشهد اقدام به تألیف کتاب پیش‌روی تحت عنوان: ژئوپلیتیک مرزهای شرقی ایران (جلد اول: افغانستان) نموده است. امیدواریم فرماندهان،

مدیران و مسئولان یگان‌های مرزی مستقر در شهرستان‌ها و منطقه‌های مرزی همجوار با افغانستان، پاکستان و ترکمنستان بتوانند با مطالعه این مجموعه و بهره‌برداری مناسب از آن، تدابیر و اقدامات شایسته را با شناخت مؤلفه‌های مختلف در منطقه‌های همجوار افغانستان اتخاذ و موجبات استقرار نظم و امنیت بهینه در این مرزها را فراهم کنند و اقدامات پیشگیرانه و عملیاتی مناسبی را در مقابله با رویدادهای مسلحانه احتمالی از جانب دشمنان این مرزوبوم صورت دهند.

رئیس مرکز تحقیقات و مطالعات کاربردی فرماندهی مرزبانی ناجا
سرهنگ ستاد مسعود سلطانی

www.ketab.ir

فصل اول: کلیاتی درباره افغانستان.....	۱
۱-۱. موقعیت افغانستان.....	۱
۱-۲. وجه تسمیه افغانستان.....	۵
۱-۳. وسعت افغانستان.....	۷
۱-۴. شکل افغانستان.....	۷
۱-۵. تاریخچه کلی شکلگیری افغانستان.....	۹
۱-۶. زمینه‌های قدرت‌یابی دوباره طالبان.....	۲۷
۱-۷. مذاکرات صلح بین طالبان و دولت افغانستان.....	۳۲
۱-۸. تشکیل‌شدن شورای ملی ریج افغانستان.....	۳۳
۱-۹. دوره بعداز کرزی.....	۳۳
فصل دوم: جغرافیای طبیعی افغانستان.....	۳۵
۲-۱. وضعیت طبیعی.....	۳۵
۲-۲. ارتفاعات.....	۳۶
۲-۳. دشت‌ها.....	۳۹
۲-۴. اراضی.....	۳۹
۲-۵. پهنه آبی.....	۴۰
۲-۶. حیات وحش.....	۴۵
۲-۷. مخاطرات طبیعی.....	۴۵
۲-۸. وضعیت اقلیمی.....	۴۶

۲-۹. منابع طبیعی..... ۴۸

فصل سوم: جغرافیای انسانی افغانستان..... ۵۱

۳-۱. در کلیت جمعیت..... ۵۱

۳-۲. ترکیب جمعیت..... ۵۶

۳-۳. وضعیت سواد..... ۶۸

۳-۴. وضعیت بهداشت..... ۶۸

۳-۵. شهرنشینی و روستائینی..... ۶۹

فصل چهارم: جغرافیای اقتصادی افغانستان..... ۷۱

۴-۱. کلیات جغرافیای اقتصادی..... ۷۱

۴-۲. فقر..... ۷۴

۴-۳. ساختار اقتصادی..... ۷۵

۴-۴. صادرات و واردات..... ۷۷

۴-۵. اقتصاد مواد مخدر..... ۷۹

۴-۶. شبکه ارتباطی..... ۸۱

۴-۷. انرژی..... ۸۵

فصل پنجم: جغرافیای سیاسی افغانستان..... ۹۱

۵-۱. کلیات ساختار سیاسی..... ۹۱

۵-۲. ساختار حکومت..... ۹۴

۵-۳. کمیسیون مستقل نظارت بر مطابقت با قانون اساسی..... ۱۰۶

۵-۴. سازماندهی سیاسی فضا..... ۱۰۷

۵-۵. قومیت‌ها..... ۱۱۷

۵-۶. هویت ملی.....	۱۱۸
۵-۷. احزاب سیاسی.....	۱۲۲
۵-۸. نیروهای هم‌گرا و واگرا.....	۱۲۳
۵-۹. قانون اساسی.....	۱۲۷
۵-۱۰. انتخابات.....	۱۲۸
۵-۱۱. سیاست خارجی.....	۱۳۱
۵-۱۲. امنیت.....	۱۳۴
۵-۱۳. روابط خارجی.....	۱۳۵
۵-۱۴. مرزهای افغانستان.....	۱۴۱
فصل ششم: ژئوپلیتیک افغانستان.....	۱۵۳
۶-۱. موقعیت ژئوپلیتیک.....	۱۵۳
۶-۲. دلایل اهمیت افغانستان از نظر قدرت و بزرگ منطقی‌های و جهانی.....	۱۵۷
۶-۳. هیدروپلیتیک.....	۱۶۴
۶-۴. ژئوپلیتیک مواد مخدر.....	۱۶۴
۶-۵. ژئوپلیتیک انتقال انرژی.....	۱۶۷
۶-۶. منابع تنش ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک افغانستان با شوروی و مسایه.....	۱۷۰
فصل هفتم: جغرافیای نظامی افغانستان.....	۱۷۵
۷-۱. جغرافیای نظامی کشور.....	۱۷۵
۷-۲. پلیس افغانستان.....	۱۸۴
منابع.....	۱۸۷

مقدمه

«مسئولین باید به سراغ مرزها بروند و مشکلاتش را حل نمایند؛ در غیر این صورت، مرزها به سراغ آن‌ها خواهند آمد» (مقام معظم رهبری - مَدَّ ظِلُّهُ الْعَالِی).

جمهوری اسلامی ایران با داشتن ۸۷۳۱ کیلومتر مرز خشکی و آبی با پانزده کشور مرز مشترک دارد و اگر منطقه‌های خودمختار همچون نخجوان و دبی را به این تعداد اضافه کنیم، درمی یابیم ایران دارای بیشترین تعداد همسایگان مرزی بین کشورهای جهان است و این مسئله، خود به صورت‌های مختلف، فرصت‌ها و تهدیدهای متعددی را پیش روی کشورمان قرار داده است. ماهیت مرز به شرط وجود طیف مقابل (کشور همسایه) معنا می یابد و طرف مقابل با همان کشور همسایه، نقش برجسته و پنجاه درصدی در نظارت بر مرزها، برقراری امنیت مرزها، توسعه مرزها و... دارد؛ از این روی، گام اول جهت دستیابی به کنترل و مدیریت بهینه و برقراری امنیت در طول مرزهای کشور، شناخت کلی کشور همسایه است. در این میان، با توجه به آنکه ایران دارای ۹۴۵ کیلومتر مرز خشکی و آبی با افغانستان است و بیشترین مسائل و مشکلات جهت کنترل، مدیریت و امنیت مرزهای کشور در این بخش وجود دارد، شناخت این کشور هم‌مرز با ایران برای دستیابی به هدف‌های مرزی از جایگاه و اهمیت بسیار برای کشور برخوردار است؛ البته اگر به طول مرزهای ایران با افغانستان، مسائلی مانند کانون تولید و تروریسم، تروریسم، بی‌ثباتی سیاسی، فقر، مهاجرت، و اهمیت و جایگاه برجسته ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک افغانستان را اضافه کنیم، این اهمیت جهت شناخت، دوچندان می شود. از نیاز به ضرورت تغییر می‌کند. با توجه به وجود این ضرورت، کتاب حاضر با دیدگاهی تحلیلی، برای ایجاد شناخت اولیه و کلی از این کشور همسایه و هم‌مرز با جمهوری اسلامی ایران در قالب هفت فصل بدین شرح تدوین شده است:

- فصل اول: کلیاتی درباره افغانستان؛
- فصل دوم: جغرافیای طبیعی افغانستان؛
- فصل سوم: جغرافیای انسانی افغانستان؛
- فصل چهارم: جغرافیای اقتصادی افغانستان؛

- فصل پنجم: جغرافیای سیاسی افغانستان؛

- فصل ششم: ژئوپلیتیک افغانستان؛

- فصل هفتم: جغرافیای نظامی افغانستان.

در تألیف این اثر، خود را مدیون الطاف کسانی می‌دانیم که از آثار و نوشته‌های ارزشمند آنان بهره‌ وافر برده‌ایم. امیدواریم مطالب و مباحثی که در این کتاب بیان می‌شود، با توجه به ضرورت شناخت کشورهای هم‌مرز با جمهوری اسلامی ایران و در گام نخست، افغانستان بتواند به مسئولان مرزی و پژوهشگران به‌میزانی درخور توجه کمک کند. در پایان، از مرزبانی خاسان رضوی بابت حمایت‌های مالی برای تهیه و تدوین این کتاب تقدیر و تشکر می‌کنیم.

دکتر محسن جان‌پرور

استادیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد